

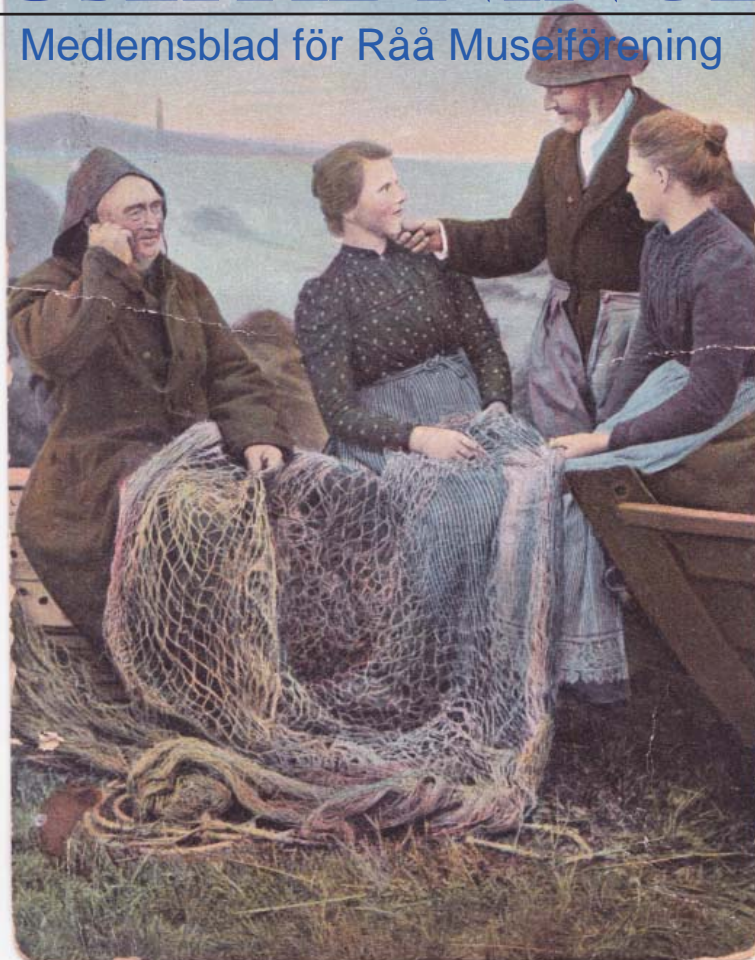
Nr 1 2012
Årgång 29

Hälsning från Råå.

MUSEITIDNINGEN

Medlemsblad för Råå Museiförening

I detta nummer har vi

Fisaket i fokus

1905 skickade Alma Falkland detta "brevkort" till sin släkting Eufemina Falkland i Helsingborg.

Verksamhetsberättelse 2011

Sommarens loppisar utanför museet har lockat många besökare. Inger Persson och Kjell Hansson är de duktiga försäljarna. Foto: Sven Wittgren

Föreningsmöten

Föreningens årsmöte hölls den 22 mars. Efter årsmötesförhandlingar och god förtydning var det dags för Nils Pålsson och Stina Norling att dela med sig av mer eller mindre sanna skrönor från Råå. Detta inslag blev så populärt att det fick upprepas en gång under sommaren.

Vid föreningens mycket välbesökta höstmöte fick besökarna följa med kungliga flottan på piratjakt. Ola Linfeldt som tjänstgjort som kökschef på HMS Carlskrona gav en inblick i det svåra men oerhört viktiga arbete som bedrivs under EU-ledning utanför den afrikanska kusten.

Bidrag

För en ideell förening är det svårt att få ihop intäkter som täcker kostnaderna, vilket gör behovet av finansiellt stöd nöd-

vändigt. Under året som gått har föreningen fått bidrag från såväl det offentliga som organisationer och privatpersoner. Verksamhetsbidraget från Helsingborgs stad var kopplat till vissa uppdrag. Att ta emot skolklasser ingick i detta liksom att planera ev. tillbyggnad inför den nya detaljplanen. Nya hyresavtal gällande de röda montrarna på Läget har tecknats.

Marknadsföring

För att göra reklam för museet har det liksom föregående säsonger tagits fram en folder med information om årets utställningar och aktiviteter. Denna folder har funnits på Turistbyrå, hotell, vandrarhem, hamnkontor mm. För att öka synligheten på hamnplanen för den som passerar utanför museet finns det nu en speciell museiflagga hissad under säsongen och en flyer på kajkanten när museet är öppet.

Det är viktigt att synas även på internet. Museet har en kontinuerligt uppdaterad hemsida med all information om det som händer på museet under säsongen.

Anställd personal och frivilligarbetare

Museet har i samarbete med Arbetsförmedlingen under större delen av året haft två anställda. Båda har haft vakthållning som huvuduppgift. Dessutom har Christine haft ansvar för administrationen och Anita för föremålsregistreringen. Under sommarmånaderna hade museet via kommunen sex duktiga sommarjobbare, vars huvudsakliga arbetsuppgifter var att hjälpa till med vakthållningen.

En ideell förening är beroende av eldsjälar, och dessa utgör grunden i museigänget. Ska museet lyckas konkurrera om besökarna i en tid då utbudet för såväl vuxna som barn är så stort, behövs alla goda krafter. Alla hälsas välkomna att vara med i gemenskapen.

Årets utställning

I utställningen *Kjellsortering i en maritim samling* visade Kjell Hansson upp mångfalden i den stora samling som han erbjudit museet som gåva. Det var ett axplock av fartygsmodeller, filmer, sjömansarbeten, böcker, tavlor m.m. En monter som visade färjetrafiken i Öresund, dokument från Helsingborgs hamn vid förra sekelskiftet och en modell av en gammal charterbuss från Linjebuss fanns också med. Trots att det bara var en mycket liten del av Kjells samling som visades så fylldes såväl Loftet som en del av montrarna på Bryggan och på Läget.

Årets aktiviteter

Efter en vår med renoveringsarbete öppnade den 1 maj ett än mer funktionellt museum. Mats Sander ordförande i kulturnämnden höll tal och förklarade med

hjälp av ljudet från en tändkulemotor museisäsongen öppnad. I det nya modellrummet ståtade en ny stor fartygsmodell Irma. Museet fick också ett tillskott till sin stora samling av tavlor målade av LP Sjöström. Den fina öppningsdagen avslutades med härlig irländsk shantymusik med Howling Wind.

Temahelger med anknytning till de föremål som Kjell visade i sin utställning har anordnats. Det har handlat om färjetrafiken ur många perspektiv, stora Helsingborgsrederier, sjömansarbeten, modellbygge bland mycket annat.

Vandringar i Nils Pålssons sällskap på båda sidor ån har rönt stor uppskattning och gett mycket kunskap om hur det var att leva förr.

Seglarfesten med RHSS som initiativtagare blev än en gång ett lyckat evenemang för föreningarna kring hamnen. På och utanför museet var det många aktiviteter för såväl stora som små. Nytt för i år var veteranbussen som med prydligt tidstroget uniformerad chaufför transporterade besökare mellan museet och småbåtshamnen.

Årets studieresa gick till Göteborgs sjöfartsmuseum. En mycket kunnig guide lotsade oss genom museet. Vi fick bekräftelse på vilket mervärde en guidad visning har. Mycket inspiration, goda idéer och fin gemenskap fick vi också med oss hem.

Höstlovskul anordnades en dag på höstlovet. Agentjakt, museidetektivuppdrag, knopslagning m.m. fanns för barnen. Kön utanför museet var lång redan före öppnandet. När museet stängde konstaterades att det åter slagits rekord i antalet besökande barn.

Museet hade öppet under julskylnings-söndagen precis som förra året. Drygt 600 personer besökte museet under dagen. I Båthallen var det försäljning av

gammalt och nytt som hör julen till, och strax intill hade tomten sin fiskdamm. På Bryggan visades gammalt julpynt och foton från bl.a. det allra första tomtetåget. I det tillfälliga caféet doftade det kaffe, glögg och saffran. På olika ställen i det julpyntade museet framfördes julsånger. Traditionenligt visades Rååfilmen anandag jul. En hemvändardag för släkt och vänner.

Ekonomi

Resultatmässigt utföll verksamheten 2011 med ett litet överskott. 10 % fler betalande besökare, en smärre ökning av det kommunala driftsbidraget och en i stort sett oförändrad kostnads massa, var de främsta anledningarna till detta. För att säkerställa intäkterna för kommande år behöver dessutom arbetet med att locka grupper att besöka museet intensifieras.

Styrelse

Museiföreningens styrelse, som haft 11 protokollförda sammanträden, har under

året bestått av
Marianne Wittgren ordförande
Hans-Ingvar Green v ordförande
Bengt Magnemark kassör
Gunilla Kittel sekreterare
Birgitta Rosenbäck
Martin Werner
Hans-Olof Olsson
Lars Vallentin
Rolf Jonasson
Inga-Lena Stelzer
Ingrid Högberg

Tack till styrelse, anställda och alla ideella krafter! Ni gör ett fantastiskt jobb och det ger resultat. Ni ser till att vi här på Råå har ett av landets finaste sjöfartsmuseer, men vår ambition är att än fler ska få upp ögonen för denna pärla. Låt oss hjälpas åt att sprida budskapet och öka besöksantalet rejält!

Tillsammans kan vi göra det omöjliga möjligt.

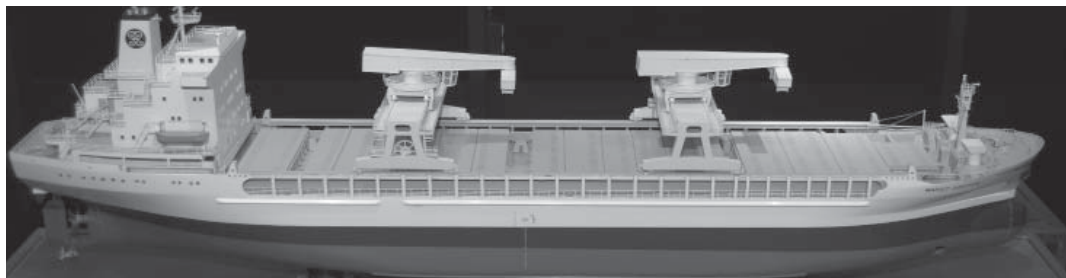
Marianne Wittgren
Ordförande

*Motorkörningarna drar alltid åskådare. Christer Nilsson har igång en favoritmotor.
Foto: Sven Wittgren*

Säsongen 2012

1 maj är det dags för en ny och innehållsrik utställningssäsong på vårt museum! Det kommer att bli en intensiv sommar med dubbla utställningar och med nya aktiviteter.

Flera fartygsmodeller från Gorthons rederi finns i sommarens utställning. Här Margit Gorthon. Foto: Sven Wittgren

Fiske & Sjöfart

Vi börjar med fiskeavdelningen vars utställning ska utökas och fördjupas. Det arbetet ska vara klart till nästa års säsongstart, men redan i år kommer du att märka att Fiske i Fokus gäller! Inte bara här i museitidningen.

Till 1 maj ska nya audiostationer vara inkopplade och då kommer såväl gamla fiskares historier som den fantastiska Öresundsmodellen att lyftas fram. Vi kommer att visa nya bildspel med gamla foton såväl som en del gamla filmer som finns i museets arkiv.

En viktig epok i Helsingborg är avslutad. Transatlantic (f d Gorthons) har flyttat sitt Helsingborgskontor till Göteborg. För att rädda kvar en del av rederiets historia, som även berör sjöfolket från Råå, har en del fartygsmodeller kommit till vårt museum. Här kommer de att utgöra den andra viktiga delen av sommarens utställning. Vi ser detta som ett första steg mot ett sjöfartsmuseum som omfattar ett lite större upptagningsområde än Råå.

Ada Gorthon

Klockan 12.14 den 22 juni 1942 torpederades och sjönk Ada Gorthon.

Det är 70 år sedan Ada Gorthon förläste och 14 man i besättningen omkom utanför Öland. Som alla händelser med lokal anknytning väckte Helsingborgsbåtens dramatiska öde starka känslor även i vårt så starkt sjöfartsanknutna samhälle. Många Rååpojkar och -män tillbringade krigsåren till havs, och många Rååfamiljer har fortfarande kvar brev som väcker obehagliga och oroande minnen. Ada Gorthon var lastad med järnmalm för lossning i tysk hamn. Hon torpederades av rysk u-båt. Hon exploderade och sjönk efter 15 sekunder.

Ada Gorthon delade sitt öde med flera andra svenska båtar. Ytterligare fyra sänktes samma år; Fenris, Margareta, Luleå, C.F.Liljevalch och Bengt Sture.

Boken *Rapporterad saknad – Sjöfolk i krig* utkom 2002 på Carlssons förlag.

Redaktör för boken är Inger-Siw Eruths Lindell, vars familj ägde det rederi som Bengt Sture tillhörde.

Museet har fått ett ex av boken som kan läsas och bläddras i på plats hos oss.

Stina Norling

Det var en gång... när Rååborna "ägde" havet

Det fanns en tid då Råå rankades som Sveriges största fiskeläge, ett samhälle där i stort sett alla familjer arbetade inom eller berördes av fisket och av sjöfarten.

Decennierna före förra sekelskiftet inleddes Råås storhetstid och havet gav förutsättningarna för en allt bättre tillvaro. Men det var en lång och hård väg att vandra för fiskarna och deras familjer, tragedier blandades med framgång, fattigdom med växande ekonomi.

För drygt hundrafemtio år sedan var fisket inte en säker inkomstkälla, men från mitten av 1800-talet började en markant tillväxt. Inkomster från binäringen smuggling, en äventyrlig men ofta lönsam verksamhet, gav ett välkommet tillskott i kassan. Med överskott från fisket, och kanske lite sidoinkomster, kunde de öppna snipor som dominerat Råås fiskeflotta ersättas först med däckade båtar och efter 1870 med dammförsedda kvas-sar och till och med mindre skutor.

De längre fiskeresorna i såväl tid som rum, och därmed de större vinsterna lade grunden för Råås utveckling från fiskeläge till ett fiske- och sjöfartssamhälle med som mest ett femtiotal kvas-sar och ståtliga segelfartyg i sin flotta. Många fiskares söner blev sjömän, skeppare och sjökaptener. Vid ingången till 1900-talet var Råå ett samhälle i medvind.

I detta nummer av Museitidningen sätter vi fisket i fokus. Du ska bland annat få läsa och förhoppningsvis lära mer om vägen från säsongboende under danska kronan via de första fasta bosättningarna i slutet av 1600-talet, till det framgångsrika Fiskeläge som för drygt hundra år

sedan benämndes Sveriges största.

1859 hade det stora bygget av Råå hamn påbörjats, och Fiskekajen vid dagens Kajgatan kunde ta emot de allt större fiskebåtarna.

Fiskar har sin egen livsrytm, olika arter har lite olika fortplantningstider och det i sin tur avgör när och var den bästa fångsten kan hämtas. I en liten artikel, "Året runt i Rååfiskarnas garn", berättas om årsrytmen. Våra lokala fiskexperter Nils Pålsson och Ragnar Thornberg förklarar när på året vilken fisk bör fångas och ätas.

Fiskarfamiljernas kvinnor; hustrur, mödrar, systrar och döttrar, alla hade sin roll i gruppen, lite uppmärksamhet ägnas också de.

Fiske i fokus blir det förstas också på Museet hela sommaren! De permanenta utställningarna med båtar, redskap och fiskets historia kommer att utvecklas och vår uppmärksammade Öresundsmodell kommer att lyftas fram med hjälp av vår audioguide och lättillgänglig information. Vi ses på museet i sommar!

Stina Norling

Högersidan:

De fiskare som var med och lade grunden för vårt samhälles "storhetstid" var födda på 1850 – och 1860-talen. 1931 fotograferade segelmakare Enok Jönsson denna lätt åldrade grupp nere vid hamnen. Deras samlade upplevelser är vår lokala historia! Bilden med alla namn noterade finns upphängd på museet.

Från stenålder till Rååfiskets Guldålder

Bor man vid en kust eller annat vattendrag är fisk och fiske en självklarhet!

Så - att Råå karaktäriseras som Fiskeläge är väl inte så märkligt, men att det var Sveriges största vid tiden för förra sekelskiftet vill vi gärna framhäva.

Rååfiskets storhetstid inleddes under 1860-talet, och de kommande årtiondena skulle bli samhällets Guldålder. Vid förra sekelskiftet bodde här 177 fiskare och ett femtiotal stora däckade fiskebåtar fanns registrerade.

Men historien börjar långt tidigare.

Ni har hört namnen många gånger - Jönsson, Christiansson, Sandberg, Mårtensson, Andersson, Bruce, Pålsson, Eriks-son, Kropp, Jonas på Vallen ... fäder och söner som förknippas med Rååfiskets storhetstid. Det är lockande att stanna vid denna Guldålder från ca 1870 och ett halvsekel framåt, men vi får inte bortse från vägen dit.

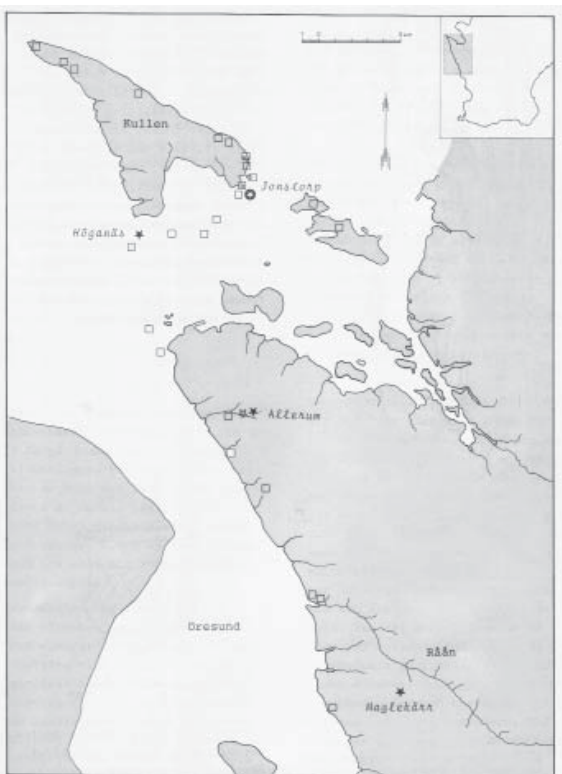
Ett samhälle som omgavs av vatten; sundet i väster, ett vattenrikt deltalandskap i söder, sankmarker i öster och som hade två rejäla vattendrag, Råå-ån och Lussebäcken, där torde man tidigt ha lärt sig att bruka dessa goda tillgångar!

Vår tidning räcker inte till för att skildra flera tusen års historia, så bli inte orolig, det blir snabba kliv genom århundradena.

Från stenåldern –

Sundet är föränderligt! För tolv-tusen år sedan fanns det inte, vi hade landförbindelse med nuvarande Själland. Under äldre stenåldern, ca 4 500 f Kr låg å andra sidan havsytan omkring 10 meter högre än idag, inlandsisen smälte långsamt och havsytan steg. Det innebär att det vi talar om som *Råå* då låg under vatten och att Råå-åns utlopp fanns längre österut.

De tidigaste invandrarna anses ha varit sk kustjägare, som bosatte sig nära vatten där tillgången på mat var god. Man plockade och åt musslor, fångade fisk, med enkla ljuster och tidigt även med flätade ryssjor. Idag benämns perioden ”äldre stenåldern”.

För drygt 6000 år sedan låg havsytan 10 m högre än idag. Skiss ur "Medeltidsstaden Helsingborg".

De tidiga boplatser som hittats i Råå har legat nära vattendrag/fiskevatten; de äldsta vid Åvångsgatan/Rausvägen och en senare, från ”yngre stenålder”, har grävts ut vid Timmermansgatans västligaste del, där ett utflöde från Lussebäck- en fanns ända in i ganska modern tid. Då hade Sundets vattennivå sjunkit.

– till 1600-talet –

Nu tar vi ett jättekiv fram till 1600-talet, vars senare del präglades av de så kallade svensk/danska krig- en. Vi har skrivit om denna dramatiska tid tidigare så jag påminner bara om att danske kungen inte tillät någon fast bosättning på krono- jord, det vill säga Nedre Läget och delar av Övre Läget. Bönderna i socknen fick endast ha fiskebod- ar för sommarfiske vid stranden.

Efter den så kallade trohetsförsäkran till Karl XI 1677 uppläts marken för bosättning på Lägena, och folk från närom- rådet, främst från socknens egna bondby- ar, flyttade in. Troligen söner och drängar till de bönder som haft rätt till bodar och sommarfiske, påpekar Curt Persson i en artikel. Kombinationen fiskare och brukare av mark, för såväl odling som djurhållning, var typisk för de första som kom hit. Så har till exempel dagens Pa- trullgatan 8, Roddaregården och nr 18, Bondeskepparegården med dokumen- terade grunder från 1600-talet varit just ”gårdar”.

– och 1700-talet

Nu tar vi nästa århundrade och då bör- jar Råå bli ett riktigt fiskeläge. Flera hus byggdes, men starten på århundradet blev stormig. Danskarna ville gärna återta ”Östdanmark”. Vid landstigningen 1709 klarade sig vårt gryende fiskeläge ganska bra men två år senare drabbades Råå av ytterligare en dansk invasionsstyrka och

såväl båtar som redskap höggs sönder och brändes. Dessutom drabbades sam- hället av pesten.

Som ”lök på laxen” skrevs merparten av den redan fåtaliga manliga befolk- ningen ut till Karl XII:s krig som pågick vid 1700-tales början. Såväl yngre båt- män som starkt fotfolk krävdes för att kuva fienden. Det gick ju inte så bra och resultatet blev att åtskilliga av de nyligen uppförda husen stod öde under de tidiga decennierna.

Curt Persson skrev i en artikel (Hbg:s. dagblad 1987) ...”Så långt fram som 1742 var ännu 7 av totalt 21 hus öde och fisket som försörjningskälla låg nästan nere och gav föga. För den skull utfärda- des 1746 en kunglig förordning i försök att kalla in utlänningar för fiske med er- bjudande om kronojord. – till **erwårder- lig ägo samt nödige hus och kojor**”.

”Utlänningarna” kom från byar i nord- västra Skåne, från Kullabygden eller till och med från Småland!

Bränt Läge 1788

Inflyttningarna tycks ha fungerat väl och de nya Rååborna beblandade sig till all- män trevnad med den lilla urbefolkning- en. 1779, då den äldsta kända kartan över Råå Fiskeläge ritades, är 31 hus marke- rade på Nedre Läget med ”Backen” och Övre Läget. Dessutom fanns 2 vatten- möllor, 1 väderkvarn och 5 hus är inri- tade öster om fiskeläget.

Nu började det arta sig för Råå. Från Kullabygden hade män med erfarenhet av fiske och kunskap i båtbyggeri kom- mit. Reinhult Jochumsen, vars far hade flyttat till Råå från Allerum, och Chris- tian Borman valdes till förtroendemän för Rååfiskarna och fick föra deras talan mot bönderna i Raus och Pålstorps byar vid Tinget i Mörarp på 1780-talet. Trätoäm- net var det ständigt återkommande, tång-

Öppna båtar dominerade Råås fiskeflotta fram till 1850-talet.

hämtning och tillträde till strandmalen. När ryssarna 1788 brände Råå och samhällets husbestånd än en gång decimerades var det dessa två unga män som togs som gisslan och fördes bort.

Det faktum att Rååfiskarna hade valda förtroendemän, säger en del om yrkesgruppens omfattning.

Under 1700-talets bedrevs fisket främst i Öresund. De något större båtarna seglade söder ut, till vattnet nära Møen och Stevns Klint eller norr ut upp mot Kullen och Skälderviken. Klinkbyggda snipor utrustade med sprisegel och åror dominerade, åtminstone under århundradets sena decennier. Det var segel som gällde för färden till fiskeplatserna, men det var rodd, ofta dubbla årpar, som förflyttade båtarna när garn skulle sättas eller krokar träckas.

1800-talet – nu börjar det!

Äntligen har vi kommit fram till 1800-talet, det århundrade som skulle bli lyftet för Råå. Det var då man verkligen kunde börja tala om ett Fiskeläge, där fisket var inriktat på försäljning. Samtidigt bedrevs

förstås husbehovsfiske ”hemmave”, ofta av äldre fiskare. Man förväntade sig inte stora fångster, men mat på bordet var nog så viktigt.

Det mera storskaliga och lönsamma fisket tog fart från 1840-talet. Utvecklingen till ”Sveriges största Fiskeläge” tog sin tidiga början här och då. Årtiondet före kan man säga att Råå var jämförbart med andra lägen längs kuststräckan från Borstahusen och norrut. Ett 70-tal öppna båtar fanns och knappt 700 personer var skrivna som bofasta Rååbor,

På 1840-talet blev förändringarna tydliga. Båtarna blev kraftigare, fiskeresorna blev längre, man vågade sig till mera avlägsna fångstplatser och Rååfiskarna blev djärvare även i affärer. En del köpte upp mindre båtars fångster och kunde tjäna en bra peng på att sälja till grossister. Några vågade sig ner mot tyska nordkusten för såväl fiske som försäljning. Andra föredrog Skånes sydkust och Östersjön.

Djyved, Hällan, Disken, Väster... Jan Davidsson noterar i en artikel om Rååfisket, att det troligen är i mitten av 1800-talet som de bäst givande fångstplatserna

fick sina namn. Det är namn som fortfarande gäller för de initierade nere vid hamnen!

Från snipa till kvass

I Albert Eskeröds bok "Båtar" från 1970, söker jag en klar definition på hur våra förfäders båtar kunde se ut under 1800-talet första hälft:

– *Öppna snipor av spetsgattad typ med sprisegel och två par åror.*

– *Vid skånska väst- och sydkusten har man i sitt bestånd av småbåtar en typ som har klar anknytning till den gamla, nordiska, tvärstävade roddsnipan.*

Hänger ni med? Några rader längre ner kommer en utförlig beskrivning av de öppna båtar som brukades efter mitten av århundradet. Nu blir det *rundgattat* och otöver åror och sprisegel tillkommer fock. Här betonas också seglets betydelse medan de svaga *tollapinnarna* visar att årorna inte i första hand var avsedda för långrodd.

Vi tar ett par uppgifter till. *De större öppna fiskebåtarna, de så kallade "silllabåtarna" förde sprisegel med tresidig topp på lös toppstång. Låter väl avancerat?*

Bland modellerna på museet finns det två på "Lägets" monter, bredvid kvassen Wasa, med beteckning "Sillabåt", den ena är däckad och har plats för kojor. Den andra är betydligt mindre och helt öppen. Så en "sillabåt" kunde tydligen ha lite olika utseende.

Albert Eskeröd noterar vidare i sin bok hur många fot de två typer av öppna båtar, som brukades vid skånska västkusten, mätte, och nu kommer min favoritmening: *Rååbornas båtar var emellertid då som nu något större än andra och kunde mäta upp till 27 fot mellan stävarna.*

Det är väl klart att Råå utmärkte sig – samhällets storhetstid stod för dörren! Snart skulle stora snipor ersättas med ändå rejälare kvassar och förutsättningarna för goda vinster förbättras.

Råå Hamn tidigt 1900-tal. Snipor och rejäla däckade båtar samsas vid Fiskekajen.

De ”skrev” Rååfiskets historia

Nu tar vi steget från båtar till människor. Vi ”skriver” mitten av 1800-talet och på museet har vi nedtecknade minnen från personer vars namn fortfarande är väl kända i samhället. De förmedlar erfarenheter av äventyrliga fisketurer, av framgångar och besvikelser, av hårt arbete och goda förtjänster och av stormar som krävde flera Rååbors liv. Unga söner och fäder omkom allt för ofta under dessa år. Minnesstenen över omkomna fiskare vittnar om dessa öden.

De berättelser som finns sparade samlades in tack vare några av museets initiativtagare, men även senare entusiaster har betytt mycket för det vi idag vet om samhällets historia och de levnadsvillkor som gällde. Jan Davidsson, Curt Persson, Nils Pålsson och Otto von Friesen är några av dem som förmedlat gammal kunskap.

Det var på 1930-talet som skeppsredaren mera, A R Råwall såg till att äldre fiskare intervjuades. Bilden på sid 7 är från 1932 och visar de fiskare som var aktiva under framgångs åren, den yngste var 70 och den äldste 86 då bilden togs.

På museets hemsida kan du läsa mera, men här får du ett par utdrag från Janne Bruces och Anders Mårtenssons berättelser från brytningstiden på 1860-talet, då de var pojkar. Tala om barnarbete!

Janne Bruce – fiskare och sjöman

Först Janne Bruce, som tidigt fick följa med som passopp på fisketurer i öppen båt. Tio år senare lämnade han Rååfisket efter ett år på faderns kvass Bravo, byggd på Ola Holms varv. Han satsade på sjömansyrket men återvände 1881 då han gifte sig med Rååflickan Cecilia. Han blev delägare i en rejäl kvass döpt efter hustrun och efter några framgångsrika år,

Fem minnesgoda herrar. Från vänster Frithiof Nilsson, Göran Pålsson, hans bröder Janne Pålsson Damström och Anders Pålsson samt Josef Magnusson. Bilden är tagen på vällen, mitt för f d fiskhandlare Anders Kropps hus på Fiskaregatan. 1935.

blev han skeppare på Seth, en av de stora kvassar som fiskade mellan Anholt och Läsö.

”Jag är född den 31 mars 1855. Min fader hette Jöns Bengtsson och var broder till Sven Bengtsson (Långe-Sven). Deras fader hette Bengt Svensson. Min far kom in vid tullen och tog då namnet Bruce.

Första gången jag minns något särskilt från sjön, var då jag år 1863 vid åtta års ålder fick följa med min kusin Anders Johansson på båten ”Garibaldi” på en resa till Själlandsrev för att köpa sill. ”Garibaldi” var byggd i Råå av bröderna Nils, Sven och Ola Holm. Den var 28 fot lång, stor och präktig båt efter den tidens båtar, men den var halvdäckad, den hade endast däck förut. Detta var bra, för där kunde vi krypa in när vi skulle sova. Före denna tid var båtarna helt odäckade.

Detta var i augusti månad. I Öresund fanns ingen sill att fånga, men vid Själlandsrev var det gott om sill. Fiskarna från Råå såväl som andra platser hade seglat dit. Vi seglade från Råå på morgonen... På eftermiddagen voro vi vid Isefjorden och seglade in till Nyköping på Själland, där vi låg till på efternatten, då vi seglade vidare och kom till Själlandsrev på morgonen. Här köpte vi 300 valar sill (en val är 80 sillar) av fiskarna och avseglade på förmiddagen till Helsingborg, där vi ankrade på natten och sålde sillen nästa morgon för, tror jag, 2 kr valen. Priset var högt för att det inte fanns sill i Sundet.”

Anders Mårtenssons historia

”Jag är född den 27 augusti 1854. Min fader var fiskaren Nils Mårtensson. Vid 12 års ålder var jag uppe i Flintrännen och fiskade sill. Det året 1866 och året därefter var det mycket sill som fiskades där. När jag blivit 14 år började jag vara med på vintern och fiska torsk på Råå djup

Erik och Nils Mårtensson tillsammans med Kalle Bourgman tar hand om sin fångst av stenbit.

med krok. Jag fiskade tillsammans med min far och min äldre broder Jöns på en liten båt, som ursprungligen varit en norsk trebordseka men som blivit förbyggd och förhöjdad. Den seglade mycket dåligt och troligtvis var det därför hon fått namnet ”Styggan”. Hon var endast 17 fot lång.

Då var det mycket torsk i Sundet, oftast hade vi full last. Såsom agn hade vi orm eller kung. (I Museitidningen nr2/2010 beskrevs hur man stampade orm)... Kung eller rättare kungssnäcken fångade vi på så sätt att vi hade gjort kupor av tillingar (vidjeband), cylindriska med en strut i vardera ändan. Dessa kupor band vi flera stycken på en lång lina som vi förank-

Välkända herrar på plats på Wasas däck. 1934. Olof Sandberg, Anton Sandberg och John Jönsson.

rade vid botten ute på det största djupet i Sundet. Vi lade lite fisk i varje kupa som bete. Dagen därpå ryktade vi kuporna och kunde då få stora mängder kungssnäckor. Skalen plockades av dem och de skuros i lämpliga bitar för att sätta på krokarna som agn. Vi fick ofta mycket fisk som vi sålde till kvinnorna på samhället.

Sedan år 1876 då någon av fiskarna skaffade sig dammar i sina båtar låg de med dessa s k "kvassarna" ute i Sundet och köpte upp torsken levande och seglade till Köpenhamn och sålde den. Då hade vi stora tunnor fyllda med vatten i båtarna som vi lade fisken i tills kvassarna kom till oss och hämtade den. Vi fick 2 kr tjoget för de större och 50 öre tjoget för de små torskarna. Senare kom danskarna och köpte av oss, de gav oss 3 kr tjoget."

Dags för Anholtsfisket

Liknande upplevelse som de Anders Mårtensson beskrev, kunde Adolf Rein-

hold Råwall själv bidra med. Han var elva år när han var med på fisketur till Anholt. Året var 1878, det år då enligt Jan Davidsson Rååfiskarna började sina framgångsrika seglingar till Anholt och senare även till Læsö. Tre båtar seglade tillsammans från Råå, alla rejäla däckade snipor, men damm hade de inte.

Han berättar hur besättningen i sniporna satte garnen och sedan låg för ankar under natten. På morgonen seglade de ut igen för att dra garnen. Då låg en dansk kvass som skulle köpa upp fisken redan på plats. Varje snipa hämtade sitt hyttefat från kvassen och sedan rodde två man ut för att komma till och dra garnen. En drog garnen och två plockade fisken som då levde ner i hyttefaten. Det var främst piggvar, rödspättor, sjötunga och slätvar som uppköparen ville ha. När garnen var på plats kom kvassen och hämtade hyttefaten, fisken vägdes och betalningen gjordes upp.

Fyra år senare var Adolf Reinhold med

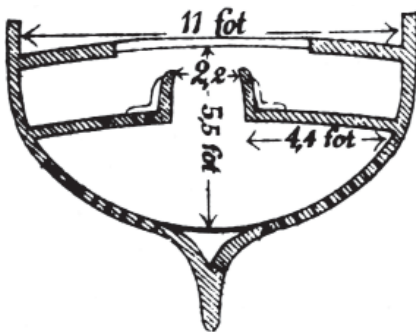
på Janne Anderssons kvass *Axel*. Och på hösten samma år var det dags för den unge Rååpojken att uppleva en stormig och dramatisk fisketur till Anholt, nu ombord på kvassen *Agnes* med Anders Kropp som skeppare.

Kvassarna "invaderar"

Fiskarna på Råå hade fått upp ögonen för kvassarna, som redan gett danska fiskare stora ekonomiska fördelar. De första Rååkvassarna köptes in "udifrau" men 1880 byggdes den första på Sven Peter Nilsons varv vid hamnen och under det året byggdes flera kvassar på Rååvarven. Nu gick det undan; Holms, såväl Emil som Ola Holms, Gustafssons och Lunds båtbyggare var flitigt sysselsatta. Båtar som *Svalan, Vega, Gajus, Tyko, Agnes, Bore, Sigrid, Axel, Eko, Seth...* skulle komma att visa vägen och bidra till fulländningen av Rååfiskets storhetstid.

Fram till sekelskiftet år 1900 växte Rååflottan och räknade då in ett 50-tal väl utrustade kvassar. 1902 utrustades den första kvassen, *Bore*, med motor. Och efter det kom det fantastiska ljudet av dunkande tändkulemotorer att bli vårt samhälles signaturmelodi. En bit in på det nya seklet såldes flera av båtarna och på 1930-talet hade antalet yrkesfiskare krympt.

De flesta av dem som var med i bör-

Kvass i genomskärning med damm och de små hålen i botten markerade.

jan av den utveckling som skulle leda fram till att Råå beskrevs som Sveriges största Fiskeläge var födda på 1850- och 1860-talen. En del lämnade fisket för att bli sjömän och lyckades bra i såväl Råå-ägda skepp som andra stora båtar. Råå noterade många skeppare och sjökaptener i sina kyrkböcker. Andra fortsatte hela arbetslivet som fiskare och de som ingick i fiskelag och hade stora båtar blev också ekonomiskt framgångsrika. Efter första världskriget hade de flesta gått i land eller nöjde sig med att fiska "hemmave" och då var det en mindre snipa som passade bäst. Med den generationen var storhetstiden över. I ett halvt sekel hade den varat från, 1870-talet till höjdpunkten 1890-1900 och så utplaningen från 1920-talet.

Hål i botten

Vad kännetecknade då de kvassar som blev nyckeln till fiskets framgång på Råå? Ja, utöver de kunniga och arbetsamma fiskarna själva förstås. De större sniporna, som började byggas på 1850-talet, var försedda med halvt och senare med helt täckande däck, utöver öppning förstås, ett stort steg framåt jämfört med de öppna båtarna.

Kvassarna var längre, bredare, hade ytterligare segel och så var det då det där med "hål i botten". Min bästa rekommendation är att alla kommer till vårt välutrustade museum så snart säsongen startar. Här finns fantastiska, välgjorda modeller, inte minst Olof Sandbergs ger en detaljerad bild av båtarna. Titta noga och dammens funktion blir uppenbar. Båtens bottenkrov är genomborrad med rader av små hål så att vattnet kunde ta sig in och fördelas i hela det utrymme som skulle fyllas med fisk. På teckningen här t.v. syns en båt i genomskärning och där får man en skaplig uppfattning om dammens konstruktion. Hålen i skrovet är markerade.

Kvassen Jäntan finns i museets båthall. Hon är typisk för de båtar som gav Rååfisket det stora lyftet decennierna kring förra sekelskiftet. Här syns tydligt de hål som ledde vatten in i dammen där fisken hölls levande.

Det var tack vare dammen, som man kunde samla in fångsten från flera garnsättningar och ligga ute under flera dygn innan man seglade till den hamn där lasten skulle säljas. Med kvassarna kunde Rååfiskarna göra som tidigare de danska fiskarna gjort – köpa in fisk från båtar som saknade möjlighet att hålla fisken vid liv. Stora kvassar köpte in fisk av de mindre och uppköpare med ändå större förvaringsresurser köpte även av kvassarna. Under dessa decennier utvecklades de professionella uppköparnas verksamhet allt mer. Men även våra egna Rååfiskare var skickliga på att informera sig om priserna för olika sorters fisk i olika inköpsamnar. Med de kvantiteter man nu kunde landa var priset per kilo och till och med per ton väsentlig.

Avgörande för den ekonomiska framgången var förstås att man snabbt men med fyllda båtar kom till rätt hamn. Länge var det Köpenhamn som gällde men under 1800-talets senare del och in

på 1900-talet var det både norra Tyskland och de svenska hamnarna som tog över. Båtar från Råå levererade långt upp i Östersjön.

Fiskelag

Stora fiskebåtar innebar stora investeringar och flera mans besättning. Redan de däckade sniporna hade ofta mer än en ägare. Det kunde vara bröder, far och son, andra släktingar eller vänner. På sniporna behövdes ett par man som besättning plus en hjälppojke. Att sätta ut redskapen och att hålla båten rätt när långrev med ett par tusen krokare skulle utkräva flinka händer. Och när de fyllda garnen eller långreven med stora fina torskar skulle in i båten var behovet av såväl styrka som snabbhet stor.

Med kvassarna kom de etablerade fiskelagen. Så delade t ex flera bröder Jonasson ägandet för Nisse, men en bröder, Nils Jonasson var ”macker” med sin granne Janne Persson. Kvassen Agnes

hade två bröder Kropp som delägare. Listan är lång. 4-5 mans besättning plus en till två ”pågar” var den vanligaste besättningen. Varje deltagare hade två garn med i båten – inte pojarna förstås. Garnen stuvades i bestämd ordning. Vinsten efter väl genomförd fiskeresor fördelades. En del skulle tillfalla båten, driftskostnader, investering, slitage och resten delades efter gjorda överenskommelser.

Änkor efter en avliden fiskare som hade tillhört en viss båt hade rätt att skicka ett garn med den båten. Även från hennes del av förtjänsten betalades till ”båten” men det var självklart av stor vikt att hon hade möjlighet till en inkomst. I gengäld kunde hon förväntas att ställa upp med de andra fiskarnas hustrur för att böta garn, kroka och annat som hörde till deras vardag.

Varför tappade storhetstiden fart under tidigt 1900-tal? Det är en intressant fråga. Första världskriget var förstås ett skäl. Den ojämna tillgången på fisk spelade stor roll. Med de danska trälarnas framfart kring Anholt försvann det lönsamma

fisket på rödspättor. Sillen tog paus i perioder och utan sill ingen torsk.

Den allt intensivare efterfrågan på ung stark arbetskraft till industri och verkstadsföretag innebar att många föredrog arbete i land. Det var kanske enklare att vara anställd och kunna se slutet på sin arbetsdag, och ett arbete som gav anställning året om. Fiskarna tvingades ofta till vinteruppehåll och hade man inte alternativa arbeten, t ex på varvet, hos segelmakaren eller liknande kunde månaderna utan rejäla inkomster men kostnader för familjen kännas på.

Efter 1920 var antalet yrkesfiskare knappt hälften av vad det varit 30 år tidigare och inkomsterna fördelade på antalet aktiva fiskare var en bråkdel av vad det varit. Antalet fiskare fortsatte att falla medan inkomsterna för de få som var verksamma steg. Idag är yrkesfisket på Råå historia, men minnet av det ska vi hålla levande även om vi måste sätta punkt för denna gång.

Stina Norling

Saga var en av Rååflottans karakteristiska kvassar. "Skeppare" ombord var här Anders Pålsson som landat de flesta sorters fisk alltsedan pojkbåren.

Året runt i fiskarnas garn

Det finns en ”go” Rååskräna om pojken, som lite trött på fiskdieten hemma, frågade sin fiskande far hur många sorters fisk som fanns, svaret blev: ”jo di e många; kokt å stegt å så spicken...!”

Nog finns det gott om goda fisksorter i våra nära fiskevatten men de har alla sina bra och mindre bra perioder. Årsrytmen är viktig och den kunskapen har våra fiskande experter delat med sig av.

Låt dig inte okritiskt lockas av stormarknadernas permanenta fiskutbud. Öresundstorsk året om alla dagar i veckan är inte så bra, inte heller magra spättfiléer på gigantiska isbäddar under årets första månader.

När fisken ska bygga upp romsäckar och mjölke krävs mycket energi, de äter lite eller ingenting under denna period – ofta vintermånaderna – vilket gör att muskulaturen får bidra med den energin som krävs. Fiskar har sin livsrytm, rom och mjölke växer till, de leker och de äter upp sig inför nästa reproduktions period.

Odlad eller importerad fisk kan förstås finnas vid ”fel” tid, men inte den närfångade, naturen har sin gång.

Så, när på året ska du lägga vad i stekpannan, i grytan och i ugnen? Vi frågar de som vet och lyssnar på våra lokala fiskkunniga experter, men är medvetna om att till exempel lektiden för torsk är olika i Öresund och i Östersjön.

Ragnar Thornberg och Nils Pålsson är båda uppvuxna med fiskande fäder och tvekar inte inför frågan om när det är rätt tid att sätta ut de olika garnen och redskapen för att kunna hämta in de bästa fångsterna. De vet både av egna och andras erfarenheter och av väl förankrad kunskap, när torsken är bäst, när spättegarren ska fram och när sillen ska upp. Ålen är idag ett minne blott, men vilket gott minne! Visst är det sorgligt att ålfiskets betydelse helt försvunnit från vår hamn.

Det finns ”officiella” experter som

Svensk Fisk, placerad i Göteborg. De beskriver sig som ”en länk mellan fiskerinäringen och konsument med uppgift att inspirera, utbilda och informera”. De hävdar till exempel i sin utmärkta skrift ”Fakta om fisk & skaldjur”, att ”torsken har säsong året om”, men vi håller oss till det som har gällt på Råå sedan våra förfäders tid. Alltså är det Nisses och Ragnars kunskap som gäller för vårt Fiskeår!

Tre storheter

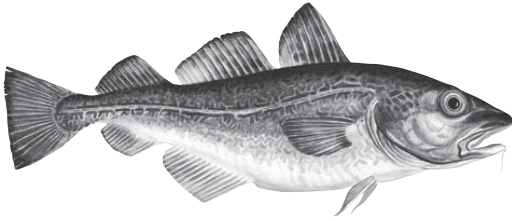
Torsk, spätta och sill dominerade Rååfisket under såväl Guldåldern som långt in på 1900-talet. För yrkesfiskarna utgjorde de basen. Ålfisket har spelat en stor roll under perioder och laxen, med sin begränsade säsong, har varit ett plus.

Sillen, den livsviktiga matfisken, som redan på 1100-talet fiskades i stor omfattning längs skånska sydvästkusten, var alltid efterfrågad både inom samhället och för export. Som ekonomisk resurs kunde den väl konkurrera med vår nästa storhet.

Torsken, alla Rååbors favoritfisk, såväl på matbordet som på sportfiskarens krok. Också den har betytt mycket för vårt samhälles ekonomiska tillväxt.

Rödspättan gjorde sin entré i Rååfiskarnas garn när fisket på Anholt och Læsö blev mer omfattande. Stora fångster av rödspätta kom att präglade många fiskares berättelser från mitten av 1800-talet. De dammförsedda kvasarna, som innebar att fisken levererades

levande, gav flatfiskar och främst spättor en ny och betydande ekonomisk roll.

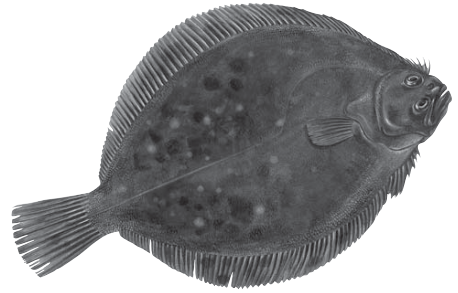
Torsken inleder och avslutar fiskeåret. Torsk fiskas hela vintern i Öresund, längs västkusten och söder ut vid Møn och Lolland. Torskfisket har varit intensivt utom i perioder då sillen inte gått in i Sundet, och därmed inte heller torsken! Från januari och ända in i april brukade fångsterna vara goda för Råås fiskeflotta. Torsken leker vid denna tid på året men vintertid är fortfarande muskulaturen fast och fin.

Många Sundsfiskare har idag valt att hålla igen på storfisket för att torsken ska få återhämta sig i våra närmaste vatten, vilket den också har gjort. Beståndet verkar nu stabilt och ett lågintensivt fiske tål den gott. Dagens binärings- och fritidsfiskare brandskattar knappast Öresund. Däremot är trålfiske förbjudet och vi ser inte så sällan Kustbevakningens båtar och spaningsplan hålla koll på illasinade inkräktare.

Torsken kan med fördel krokfiskas, som förr när långrev med tusentals krok sattes ut, eller fångas i garn med reglerad maskstorlek där småtorsken inte fastnar.

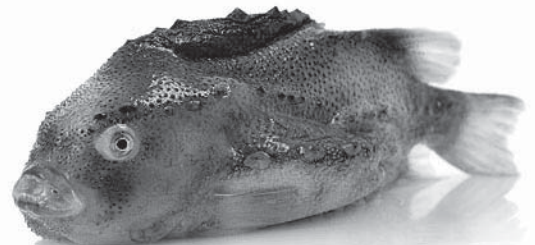
När torsken är färdiglekt i slutet av mars är den knappast i toppform. Då ska den äta upp sig för att bli stor och grann inför höstens efterlängtade torskfångster.

För sportfiskare på våra turbåtar är den populär året om, och visst – har man själv dragit upp sin middagstorsk ÄR den god även vid fel tid.

Slätvar och piggvar har väl aldrig varit prioriterade fångster för Rååfiskarna, men båda är utsökta matfiskar. Piggvaren sätter de flesta främst. Vintertid kan de hamna i garnen tillsammans med annan fisk. Från Rååfiskets storhetstid berättas om stora fångster i vattnen kring Anholt. Då påstod man att det inte var mat som uppskattades av Rååbor utan fisken såldes till danskarna. Ska vi gissa att priset var bättre i Köpenhamn? Där kunde man också få goda priser för de sjötungor som följde med i spättegarner.

Slätvaren har lektid mellan mars och augusti, piggvaren mellan april och augusti. Båda föredrar djupt vatten men drar sig mot grundare när det är lektid. För Råås tidigare yrkesfiskare var de i första hand en bifångst, som man kunde sälja till ”staborna” med god förtjänst. Kommersiellt fiske efter främst piggvar, den dyraste fisken av de två, bedrivs med garn eller trål men endast sporadisk i våra vatten.

Sjurygg tillhör inte de ”stora” men är en populär delikatess i många Rååhem. Fisken tillbringar vintern på djupt vatten

men honan, kvabbson ”släpper” oftast i februari och simmar in till grundare vatten för att lägga sin rom. Herr stenbit kommer gärna i förväg och fastställer sitt revir för att lämna sitt bidrag till fortplantningen. Det är nu de fastnar i fiskarnas garn. Till och med mars men vissa år in i april kan vi avnjuta ”den fula fisken”. Tillgången är ojämn.

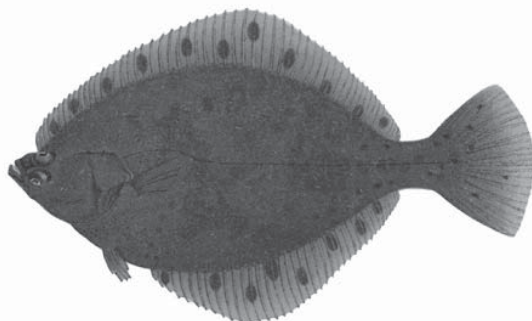
Stenbitsoppa är en lækkerhet, men kvabbson har högst värde tack vare sin rom. Hon når sällan fiskdiskarna utan köps upp för rommens skull. För ett halvsekel sedan fick man ofta henne ”på köpet”. Nu kastas hon när hon tömts på sina ”guldkorn”. Dumt och slösaktigt, hon är fullt ätbar om än inte lika fast i ”hullet” som stenbiten.

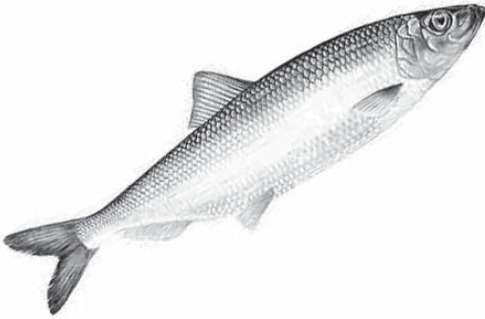
Makrill tillhör inte Rååfiskets storheter. Märkligt! I Rååskräörnornas värld beskylldes den för att äta drunknade sjömän! Den är som bäst från maj till juli men bra även i augusti. Nyrökt är den en lækkerhet. Förr gällde Bröderna Knutssons, idag är det Lasse Rökare som förser Rååbor och sommarbesökare med den smakarika delikatessen. Makrill på grillen har många förespråkare, inkokt makrill är riktigt gott.

Rödspättan uppskattas av de flesta. Den är en av de tre fisksorter som betytt allra mest för Lägets fiskelag. På Råå hämtas spättegarnen ner från torkvinden i slutet av april, då är lekperioden slut och fisken kan vara lite ”utsugen” på den sidan där romsäckarna nyss var fyllda. Men smaken är där! Spättan är delikat i julis senare hälft och enligt begreppet ”när ängen är grön är spättan skön” ända in i oktober. Riktigt stora rödspättor, helstekta i ugn med skinn – tala om delikatess! Rödspättan är värd mer uppmärksamhet och det ska den få i en kommande museitidning. Då får du läsa mer om det inkomstbringande fisket under guldåren.

Flundran är en fin sommarfisk, **skrubba** likaså. Båda kan förekomma rikligt i Öresund, men på Råå råder delade meningar om fiskens goda smak. Helstekta är de sååå... goda! Kokta med persiljesås föredrar någon annan. Knappast en fisk som har inbringat några stora inkomster. Det finns faktiskt infödda Rååbor som inte tycker att dessa enklare fisksorter duger. Nä, spätta ska det va! Den som inte testad nyfångad, flådd skrubba helstekt i en rejäl klick smör har gått miste om något.

Sillen, nu har vi kommit till den tid på året då den välsignade sillen gör sin entré. I förra museitidningen uppmärksammades sillen med egen artikel. Där berättade Nils Pålsson att sillen, enligt Rååtradition, skulle fiskas från senare delen av augusti till oktober. Därefter var det dags att fiska efter torsk igen. Längre upp längs västkusten fortsätter sillfischen året ut och även under årets första månader. Men det är de lokala och traditionella fiskperioderna som vi försöker hålla rätt på.

Ålen förknippas vi främst med hösten och ålamörkret men ålfiske bedrivs, på de områden där det är tillåtet, från april till december. Ål finns också i Sundet men fisket är kraftigt reglerat, ålens överlevnad är hotad. Tur att det finns ålodlingar idag, men ännu har ingen lyckats med fortplantning i odlingsarna.

Den tid då Råå hamn vintertid var platsen för såväl vinterliggande fartyg som hyttefaten med stora välfödda ålar är avlägsen. Bilder från mitten av förra seklet och tidigare, påminner om den tiden då ryssjorna var väl fyllda, då små stekta ålar var vardagsmat, rökt ål var alla bjudningars favorit och vid ett riktigt ålagille

skulle det serveras sju sorters anrättningar. Då var ålen en god inkomstkälla och såldes såväl levande som rökt. Så läskigt det var att ta livet av dem för att inte tala om att flå de fortfarande slingrade ålarna. Det är illa för en Rååbo att erkänna, men döda fiskar är lättare att hantera.

Lax och havsöring har sin bästa säsong sommar och tidig höst. Laxfisket har aldrig räknats som kommersiellt betydelsefullt av Rååfiskarna, men givetvis har den läckra och efterfrågade fisken varit uppskattad av såväl konsumenter som försäljare. I nutid är det tillåtet att fiska lax utanför vår kust endast under kort tid. Laxen har lång tillväxt period innan den under hösten återvänder till de älvar, eller i vårt fall, till de åar där de ska lägga sin rom i bottengruset. Råå-ån är en laxå men den felbyggda laxtrappan kräver sin tribut, till sorg för natur- och fiskvänner. Möjligen till glädje för vildmink och rovfåglar. Även Lussebäcken har bidragit med läckra havsöringar tidvis. En som berättat om lyckade fångster på 1920-talet är Eric Björk.

Nu har vi uppmärksammat de viktigaste arter som Råås fiskare i tidigare generationer kunde räkna in i sina redskap. Och som den lilla energiska gruppen fiskare också kan räkna med idag, om än inte i samma skala. Hoppas att du tar till dig av våra lokala experters kunskap och avnjuter havets goda i rimligt rätt ordning.

Stina Norling

Föda & göda, kroga & böda

Ett hushåll betydde ofta att flera generationer delade bostad eller levde nära varandra. Fiskaregatan 7 är ett tydligt exempel. Denna bild från 1902 visar några av husets äldre medlemmar med Nanna Magnusson som matar några hönor.

Studsar du till för rubriken? Kanske lite drastisk men så såg vardagslivet ut för många kvinnor i ett samhälle som vårt, inte minst under den tid vi kallar "Fiskets storhetstid", från 1800-talets andra hälft och ett halvsekel framåt.

Det sägs att det sociala skydds nätet var starkt, familjen och släkten fanns nära, och det behövdes, många arbetsuppgifter skulle fördelas på hushållets kvinnor.

De glada skrönorna om Knutsa Botilda, Fia Mattson och andra rappa fiskmånglerskor roar oss att höra, men de speglar bara en del av vardagen i familjer som var beroende av fisket för sin försörjning. Ett hushåll under sent 1800-tal och långt in på 1900-talet var en plats där många arbetsuppgifter skulle fördelas. När vi idag talar om hushållsarbete och att "dela på arbetet" hemma menar vi oftast tvätt, matlagning, hålla koll på barnens skola och deras aktiviteter och lite till. När vi nu ska tala om kvinnors liv på Råå under fiskets så kallade storhetstid är det en

scen med så många fler roller att besätta.

Hustru, mödrar, döttrar, ogifta systor, äldre släktingar; det var många som kunde räknas in i ett hushåll. Bodde man inte i samma hus så bodde man i det nära grannskapet i alla fall. Att komma som nygift och tro att man skulle bli "fru i eget hus" det var knappast något att ta för givet. Den som gifte in sig i ett redan fungerande hushåll fick rätta in sig i ledet, efter svärmor men kanske före ogifta systrar, om de nu inte var äldre och redan hade en dominant roll.

Rååbor och utäringar

”Våra paugar ska våra töser ha”! Har vi hört det förut? För oss låter det lite lustigt men till och med i början av 1900-talet var detta ett trätoämne i många Rååfamiljer. Att komma som utäring (dvs född utanför Råå) var inte lätt, varken för den ingifta eller för den släkt som skulle behöva acceptera giften. När Nordiska Museets Ruth Liedgren på 1940-talet talade med ett antal Rååkvinnor födda mellan 1867 och 1896 noterade hon att många tog upp just det problemet. Av de 15, som hon intervjuade, var bara en av dem inte född på Råå, utan i Helsingborg. Även de som var födda utanför Lägena, t ex på Värnen/ Råå Norra upplevde sig ifrågasatta och norr om kyrkogården, det var absolut inte godkänt.

– ”Kunne man inte böda närdingar, då va man inte mycke värd här på Råå. Och kunde man inte kroga, då ble de hams – de ble hamsit”. Så berättade Thora Olsson, den enda av de femton som hade Helsingborg som hemort.

– ”De va inte titt ska ja säga, att di gifte sig me nån som va utäring inte. Å inte ens att di gifte sig hur som helst inom Råå heller. Nä, di skulle hålla sej te dom som va jämböres. O, de va rentå genant om di gifte sig me andra”, berättade Anna Persson, ”infödd” Rååbo på Nedre Läget.

Thora Olsson pekar på ett par av fiskarhustruns viktiga arbetsuppgifter ”böda och kroga”. Vad var det egentligen som kvinnorna förväntades kunna bidra med i direkt anslutning till männens fiske och fiskeresor? Det får vi veta mera om i några intervjuer som gjordes på Adolf R Råwalls initiativ på 1930-talet med flera av Råås äldre fiskare. Observera att det var männen, inte kvinnorna som fick berättas.

Redskapen i kvinnornas vård

”På femte dagen efter avfärden till Anholt voro vi åter på Råå. Nu gällde det för alla, som kunde, att hjälpa till att få garnen upphängda till torkning. Sedan blev det kvinnornas tur att göra dem i ordning till nästa fångst”. Så berättade fiskaren Janne Jönsson om avslutningen på en fiskeresor sommaren 1879.

”När vi kommit hem togo alla, som kunde vara med, ihåll med att hänga garnen till torkning. Dagen därpå voro de torra och sedan skulle de bödas, klåas och stenas, men detta arbete fick våra kvinnfolk utföra, medan vi var borta på en ny fisketur med andra garn”. Så avslutade fiskaren Göran Pålsson sin berättelse om en fiskeresor till Møn 1874.

Liknande minnen återger många av de som deltog i de omfattande fisketurerna till såväl Anholt och Læsö som till Møn och Stevns Klint.

I den bästa av världar, där allt fungerade, plockades fisken från de upptagna garnen och krokarna redan ombord på båten. På kvassarna skulle fångsten snabbt ner i dammen och på båtarna utan damm var det än mera bråttom att snabbt träcka och komma till hamn där fisken kunde säljas. Ombord på kvassarna och på de båtar som sålde sin fisk direkt till uppköpare till sjöss kunde krokarna agnas igen och garnen sättas ut mer än en gång. –”Efter tre sättningar måste garnen torka”, berättar ”min” expert Nils Pålsson, och han, med generationers fiskarblod i ådrorna, vet vad han talar om.

När redskapen kom till hemmahamn hämtades de blöta, tunga och av kvett och sjögräs nedsmutsade garnen av ”Skjutsare-Magnus”, Magnus Olsson, och hans hästdragna flakvagn. 5 öre per garn skulle han ha. Han kände väl vart de olika fisketrågen med garn och ”krogarev” skulle och levererade till rätt ägare och till de

platser där garnen skulle hängas till tork. Det var sedan som kvinnornas arbete inleddes.

”Kvinnorna” var förstas inte bara fiskarens hustru, kvistekäppen som användes för att ”slå bort” sjögräs och olika sorters tång kunde hanterades av flera som var tillgängliga ”hemmave”, både äldre och yngre ställde upp.

De kvinnor som hade ansvar för hushållet, oftast hustrun till familjens ”huvudfiskare”, hade långa och tuffa arbetsdagar. Redskapen var under fiske-säsongerna absolut viktigast, men mat på bordet var självklart ett måste. Bröd skulle bakas och fisk i någon form serverades vid de flesta måltider tillsammans med gröt av gryn och kanske frukt.

Helst skulle logistiken fungera så att rena garn, ”bötta” och stenade, kunde lastas in och långrevar med sina splitade krokar skulle ligga på ”truen”, trå-

Fiskarflickan på Råå museum. Det är väl tveksamt om våra fiskmånglerskor var så här eleganta. Men kyvan på ryggen är autentisk.

gen, färdiga att lyftas ombord för ny resa. Krokarna skulle helst vara agnade. Madäskan var förberedd och packad med rågbröd, en bit korv och lite annan hållbar mat. Och så fanns det förstas mad på bordet och torra kläder att hämta för hungriga och ofta frusna män. Var vädret bra och fisken gick till gällde att snabbt påbörja nästa resa. Vila fick man göra korta stunder under seglats, förutsatt att vädrets makter inte ställde till det.

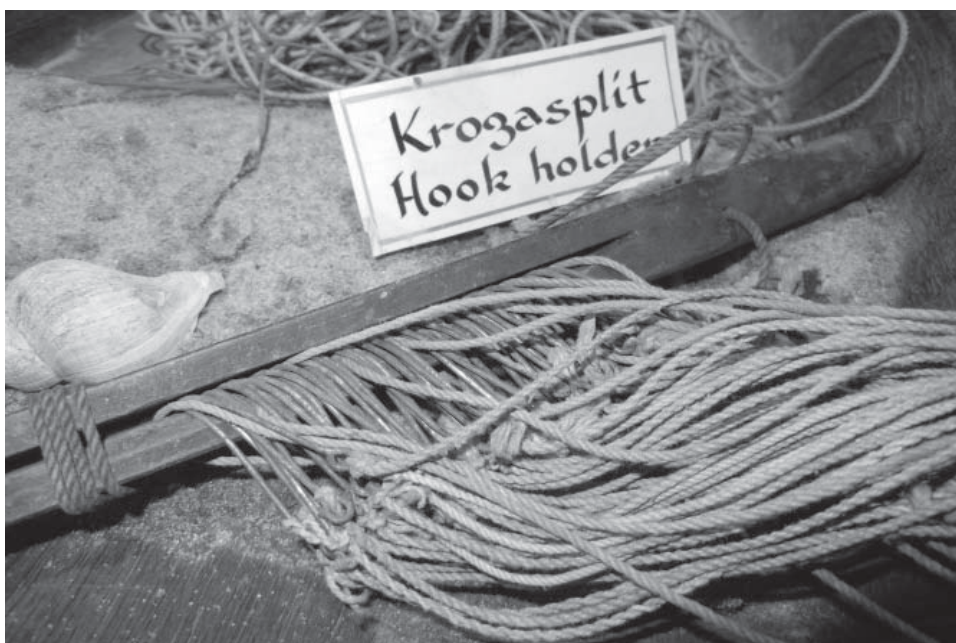
Splitta, böda, stena

Hilma Jonasson var gift med Artur Jonasson, en av de välkända fiskarbröderna som bodde på ”andra sidan ån”. Du kunde läsa om alla bröderna i förra vårens tidning. Om Hilma har bland andra Otto von Friesen skrivit i Museitidningen nr 1 år 1997. Du som inte har tidningen kan läsa artikeln på museets hemsida, webböversikt.

Hilma träffade sin blivande make när hon var 19 år och arbetade som sömmerska hos skräddare Widtfelt, fyra år senare gifte det unga paret sig. Rååflickorna var vanligen inte så unga när de gifte sig, mellan 25 – 30 med dragning mot det senare. Till skillnad för döttrar i mera borgerligt präglade hem, vilka helst giftes bort innan de fyllde tjugo.

Många av de blivande fiskarhustrurna hade, precis som Hilma, haft någon form av arbete innan giftermålet. Åtminstone de som var födda i slutet av 1800-talet.

Fiskaren Göran Pålsson beskrev vad som förväntades av kvinnorna som tog emot på hemmaplan. Hans minnesbild är från de år när fiskets storhetstid drog igång men åtskilliga decennier in på 1900-talet var kvinnornas uppgifter sig ganska lika. De kvistade och torra bomullsgarnen spändes upp på spikar och sträcktes ut, meter för meter skulle de gås igenom och trasiga maskor skulle

Man måste kunna "kroga" påstod de gamla fiskarhustrurna. Då skulle man reda ut långrevarna och "splitta" hundratals krokor. Detta var kvinno- och ibland barnarbete. Krok för krok skulle fästas i "splitten". Kom till museet och kolla! Foto Johnny Bengtsson

lagas. Ett arbete som även äldre och yngre kvinnor deltog i. Garnen skulle också stenas det ingick i kvinnornas arbete men där fick ofta barnen hjälpa till. Stenarna var de tyngder som höll garnen nere vid sättning till havs, stenarna togs bort när näten hängdes till tork och skulle alltså sättas tillbaka.

Splitta krok tillhörde kvinnornas uppgift. Långrev skulle redas ut och krokarna hängas på splitten. Eventuellt trasiga tafsar och krokor skulle lagas och bytas ut. Innan långreven med krokor kunde läggas ut igen skulle alla krokor agnas med bitar av sandmask/orm, musslor eller annat bete. Allt skulle placeras i trågen så att "sättet" löpte väl ut när det var dags. Det hände att när kvassarna beredde sig för fiske vid Anholt så hämtades sill för agn i Helsingborg och så skars sillen och man agnade under färd.

Självhushåll

En stor del av kvinnornas arbetsdag handlade om traditionellt hushållsarbete. Mat skulle lagas, tvätten skötas och barnen uppfostras. De äldre kvinnorna hjälpte till i hushållet så länge de kunde, flickor fick passa småsyskon och inneboende ogifta systrar förväntades utföra åtskilliga sysslor. Kläder skulle lappas och lagas. Varje kontant inköp måste övervägas noga.

Kunde man sy om? De vuxnas plagg blev kläder till barnen. En bomulls underkjol blev spädbarnsplagg eller lindor. I sista stadiet blev allt "lasor", de behövdes alltid att torka med. Ändringssömmerskor var ett begrepp. De kunde man anlita för en billig peng. Stickade plagg kunde repas upp och garnet återanvändas. Det var en tid då material var dyrt och arbetskraft billigt. Långt in på 1900-talet var vanan att återbruka helt dominerande. Jag säger bara Nelly Björk och Sigrid Pettersson.

Nelly förfotade och Sigrid vände kragar och manschetter. Båda var exempel på hemmadöttrar, ogifta systrar som ingått i föräldrars eller syskons hushåll, men som också kunde sälja sina tjänster.

De som tidigt hade bosatt sig på Råås Lägen hade kunnat "muta" in ganska rejäla tomtområden. De räckte inte bara till bostadshus utan också till en mindre ladugård, kanske ett stall och så till husbehovsodling. Under 1800-talets senare del när fiskets betydelse blev mera dominant avvecklade många sin djurhållning men behöll lite jord för potatis-, grönsaks- och fruktodling, i första hand. Och här var det också kvinnorna som förväntades arbeta. Det var vanligt att tomter styckades av till giftasvuxna söner och döttrar. På så sätt fick man de släktkluster som vi talat om. Man bodde inte i samma hus men i husen bredvid. Bra när det fungerade men släkt- och grannfejder var inte ovanliga.

De som bodde på andra sidan ån hade ofta rejäla "land" för grönsaksodling, bärbuskar och fruktträd. Finträdgård var ovanligt, kanske någon rosbuske på husets framsida. I stort sett alla som hade ett trädgårdsland brukade det till nyttigheter, och i nyttigheterna ingick förstas höns och ankor. Hushållsgris höll många sig med, den eller de kunde placeras i en enkel stia nere på malen, eller när det gällde "andra sidan" på de långsmala tomternas bortre del. Rotgrönsakerna hade hög prioritet; det ligger mycket i påståendet "att fet sill och skalpäror (potatis)" har räddat många Rååbor från svält i svåra tider.

Det är absolut inget Fattig-Sverige vi talar om, nej när fisket fungerade bra så hade fiskarnas familjer det bra, men kontanta medel slösade man inte med. Man tog vara på!

Det fanns dock perioder när sillen inte gick till, när fisket inte blev vad man hoppats på, då kunde det bli svåra tider. Allra

värst var det förstas i familjer där familjeförsörjaren saknades eller där hans inkomster från fisket försvann på krogen redan vid hemkomsten. Inte underligt att många kvinnor stod på kajen när båtarna kom i land, inte bara för att ta hand om hushållets fisktilldelning utan också för att ta hand om de pengar som resan resulterat i.

Fiskmånglerskorna

De var ganska många, dessa nästan myt-omspunna affärskvinnor, som med sin rullebör och kyvan på ryggen bar sin verksamhet med sig. "Borsen", ofta kallad "sillaborsen" bar de säkert under kjolarna. Vi har hört namnen i visor och skrönor, "Knussa-Botilla", "Larsa-Pilla", "Roliassa Kersti", Fia Mattison och flera andra.

De infann sig snabbt när båtarna landade, antingen nere vid hamnen eller på stranden för Övre Laget och Tunnsbyn. Några av dem sålde den fisk som fäder, makar eller bröder kommit i land med, andra köpte upp av fiskare och fick kämpa mot andra uppköpare om bästa priset. Det var viktigt att vara snabbt på plats för att få med sig lättsåld fisk.

Man kan säga att flera av "fiskakärringarna" hade egna revir, de hade fasta kunder och fasta försäljningsställen. Några gick ut i grannbyarna, någon tog tåget uppe vid Raus station och åkte så långt som till Eslöv. Den förbindelsen fanns från 1865. Några av de månglerskor som var aktiva på 1870- och 80-talen gick in till Helsingborg med sin fisk, men kunde också "köpa in sig" på en hästskjuts som hade ärende till stan eller åtminstone halvvägs.

Ett stort lyft för våra flitiga anmödrar kom när "Dekåvillen" var på plats. 1891 startade trafiken mellan Råå och Helsingborg. Valfyllda tråg och kyvor eller kor-

gar lyftes ombord och det lättade förstås på bördorna rent bokstavligt. Klockan fem på morgonen gick tåget från Råå och 23 öre kostade resan till stan. Några stannade vid Salutorget på söder, andra fortsatte längre in i stan och till torget vid Mariekyrkan. Några hade fasta avtal med kunder, både privata hushåll och hotell.

Blev det verkligen någon förtjänst värd allt detta tunga slit? Absolut, ibland har man nog undrat över om det fanns något mer än fisk i lasten, var det så att gamla traditioner väcktes till liv i det fördolda. Flera av kvinnorna som sålde fisken från Råå blev relativt välbeställda. De var arbetsamma och sparsamma men också goda affärskvinnor – hur goda skulle vara intressant att veta.

Och så en skräna

Vi måste förstås avsluta med en av alla skränor som finns om våra månglerskor. Vi tar den om Fia Mattsson, hon som gett

namn till numera nedlagda Fias hållplats.

Fia förvarade sin ”stora kassa” i underkjolens ficka och reskassan brukade hon ha mera tillgänglig i ytterkjolen. En dag hade Fia glömt denna tingens ordning och så blev hon krävd på avgiften av konduktören. Hon blev nervös och vispade runt i kjolarna. Då kommenterar konduktören ”ja vill ha avgiften, sen kan hon fnatta se bäst hon vill”.

Senare kontrollerar konduktören Per biljetterna en andra gång. Fia blir irriterad men har återvunnit sin vanliga kaxighet och säger: ”Men snälle Per du tror väl inte att vi har blivit fler den här korta stunden”? – ”Det hade inte gjort något i så fall”, svarar han, ”barn under sex år åker gratis”!

Stina Norling

Foto Museets arkiv
och Johnny R Bengtsson

Kristina Zibult tog ”Dekåvillen” till stan med morgonens fångst in till Salutorget i Helsingborg. Hon hade sin rullebör redan på plats och fyllde ”truen” med färsk (?) fisk.

Fornminne i Fokus

Vallen 300 år

Magnus Stenbock hade förhalat byggstarten men så kom kungens bestämda order. Redan 1711 påbörjade man att lagra material. Risknippen och trävirke krävdes i stor omfattning och så förstås många vagnslaster med fyllningsgjord. Ryttmästare Wollstedts kompani förknippas med försvarsvallens första byggnadsfas och generalmajoren Palmgvist var den som hade huvudansvaret de första åren.

Vallen löpte längs med kusten från Tre Höga stenar till norr om Råå Museum. Där låg den sydligaste bastionen, Vallännen kallad. Dagens Vallänne är pulkabacken väster om Timmermansgatan. Den sydliga delen av vallen offrades då järnvägen för Decauvillen anlades. Man

behövde material till att stabilisera underlaget. En del av vallen lär ha hamnat i Salthon när den fylldes igen. Bastionen vid Villa Sjösäker syns fortfarande, och vandrar du uppe på vallen och läser uppsatta anslag så får du en bra uppfattning och sträckning och övriga bastioner.

Vallen och dess framför liggande fossavallgrav testades aldrig i krig, men långt in på 1700-talet kommenderades soldater hit i olika perioder för att hålla vakt. Så t ex när krig i grannländer pågick. Om de var där 1788 när ryssarna brände Råå vet vi inte.

Stina Norling

Foto Johnny Bengtsson

Soldatsold? Kan det ha varit en soldat på vakt som tappat detta mynt slaget 1768? Det är hårt angripet men slagningen är fullt synbar. Regent var Adolf Fredrik, myntets värde 1 öre. Det hittades för tre år sedan nära dagens Vallänne. Troligen är det "hjälp fram" av sprättande kaniner. Det kan knappast legat på ytan i nästan 250 år.

Årsredovisning

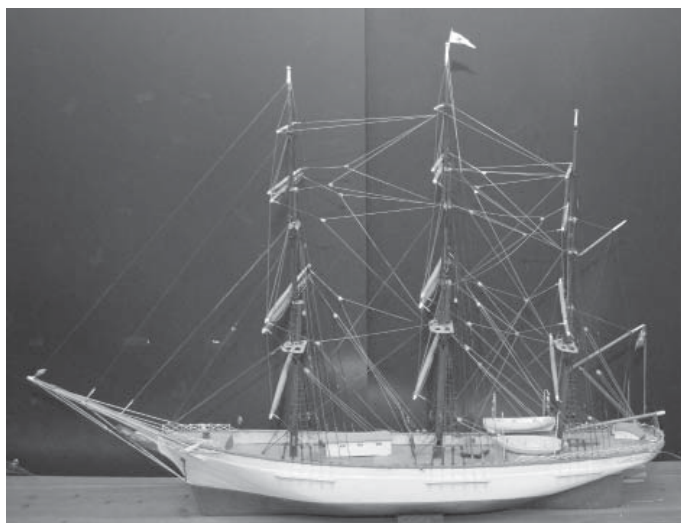
RESULTATRÄKNING FÖR INKOMSTÅRET 2011

INTÄKTER	<u>2010</u>	<u>2011</u>
Medlemsavgifter	83.325,00	85.760,00
Entréavgifter	60.120,00	66.400,00
Entréavgifter grupper, guidning	40.850,00	24.545,00
Försäljning böcker, kort etc.	59.499,00	62.859,00
Försäljning kaffe, lotterier etc	27.420,00	46.733,00
Bidrag medlemstidningen	22.037,75	25.461,00
Driftsbidrag Hbg kommun	100.000,00	125.000,00
Övriga ersättningar och bidrag	11.683,50	10.315,00
Bidrag Af /. lönekostnad	0	3.658,00
Projektbidrag Hbg /. kostnader	0	<u>11.326,00</u>
SUMMA INTÄKTER	404.935,25	462.057,00
KOSTNADER		
Aktivitetskostnader	25.442,50	39.406,50
Inköp av varor för försäljning	22.376,70	24.446,00
Förbrukningsmaterial, inventarieunderhåll	<u>5.062,65</u>	<u>3.893,00</u>
	52.881,85	67.745,50
<u>Administrationsomkostnader</u>		
Kontorsmaterial, porto, telefon etc	26.064,40	12.722,00
Medlemstidningen	40.334,00	39.379,00
Representation, uppvaktningar	4.003,00	3.929,00
Marknadsföring, informationsmaterial	35.040,00	38.826,00
Utställningar	14.184,00	16.549,00
Föreningsavgifter, utbildning etc	<u>1.943,25</u>	<u>2.479,94</u>
	121.568,65	113.884,94
<u>Driftskostnad för fastigheten</u>		
Tomtarrende	8.844,00	8.972,00
Ei, vatten och avlopp	49.210,00	57.379,00
Larmkostnader	26.404,00	39.505,00
Försäkringspremier	21.182,00	19.633,00
Underhåll o komplettering av inredning	29.123,50	37.492,00
Avsatt till reparation	<u>115.000,00</u>	<u>88.041,00</u>
	249.763,50	251.019,00
SUMMA KOSTNADER	- 424.214,00	- 432.649,44
RESULTAT FÖRE AVSKRIVN O FINANSPOSTER	- 19.278,75	29.407,56
Årets avskrivningar	<u>- 198.800,00</u>	<u>- 187.913,00</u>
RESULTAT EFTER AVSKRIVN O FINANSPOSTER	- 218.078,75	- 158.505,44
<u>Finansiella kostnader och intäkter</u>		
Ränteintäkter, reavinster	11.945,92	5.134,92
Räntekostnader och bankavgifter	- 3.756,00	- 1.578,00
Under året erhållna donationer och bidrag	60.350,00	168.750,00
1000 - klubben	<u>2.000,00</u>	<u>6.000,00</u>
	70.539,92	178.306,92
ÅRETS RESULTAT	- 147.538,83	19.801,48

BALANSRÄKNING PER 2011-12-31

	<u>2010</u>	<u>2011</u>
TILLGÅNGAR		
<u>Anläggningstillgångar</u>		
Byggnader	3.733.544,00	3.733.544,00
Byggnader, motorhall	1.160.823,50	1.160.823,50
Byggnadsinredning	555.002,00	387.528,00
Larm- och åskledaranläggning	30.255,00	38.855,00
Datorer	<u>0</u>	<u>7.000,00</u>
	5.479.624,50	5.327.750,50
<u>Omsättningstillgångar</u>		
Kontantkassor	6.303,50	5.869,00
Bankmedel	440.451,14	484.109,22
Värdepappersfonder, aktier	1.130.611,53	1.130.637,43
Förutbetalda kostnader	<u>5.757,00</u>	<u>28.382,00</u>
	1.583.123,17	1.648.997,65
<u>Donationsmedel</u>		
Ruben Rausing's legat	<u>303.585,31</u>	<u>303.585,31</u>
	303.585,31	303.585,31
SUMMA TILLGÅNGAR	7.366.332,98	7.280.333,46
 SKULDER OCH EGET KAPITAL		
<u>Kortfristiga skulder</u>		
Förutbetalda intäkter/upplupna kostnader	<u>191.406,00</u>	<u>85.605,00</u>
	191.406,00	85.605,00
<u>Eget kapital</u>		
Ingående behållning	7.322.465,81	7.174.926,98
Årets resultat	<u>- 147.538,83</u>	<u>19.801,48</u>
	7.174.926,98	7.194.728,46
SUMMA SKULDER OCH EGET KAPITAL	7.366.332,98	7.280.333,46

*Votivskeppet "Betel" är byggt av Anders Peter Persson. Det fullriggade skeppet kom på plats i Betelkyrkan för drygt sjuttio år sedan. Nu, till stor glädje för vårt museum, har skeppet nått hemmahamn i vår utställning.
Foto Sven Wittgren.*

INFO-SIDAN

Fiske och sjöfart,

vad annars, står i fokus museisäsongen 2012.

Den permanenta avdelningen för fiske har utvecklats och som du ser på sidan 5 lockar vi också med flera fartygsmodeller från Transatlantic/Gorthon.

Höstmötet äger rum tisdagen 30 oktober.

Öppettider 2012

11 januari – 30 april: onsdag 17-19.

1 maj – 17 juni: onsdag 17 – 19,

lör-, sön-, och helgdag 13 – 17.

18 juni – 12 augusti: tisdag 13 – 17,
onsdag 13 – 19, torsdag – söndag 13 – 17.

Midsommarafton, midsommardag stängt.

13 augusti – 30 september: onsdag 17 – 19,
lördag – söndag 13 – 17.

1 oktober – 5 december: onsdag 17 – 19.

Guidade grupper – öppet hela året efter tidsbeställning. Guidningen beställs hos Siv Olsson 042-26 26 88 eller info@raamuseum.se.

Skolklasser – öppet hela året efter tidsbeställning. Guidningen beställs hos Mona Green 042-20 43 44 eller m.g@green-hydro.se alt info@raamuseum.se.

Entré 40:- för vuxna. Fri entré för barn och ungdom upp till 18 år.

30:- för studerande med CSN-kort.

Skolklasser från Helsingborgs kommun har specialavtal.

Råå Museum för fiske och sjöfart

Hamnplan, 252 70 Råå

Tel 042-261131

Bankgiro 5601-4681

E-post info@raamuseum.se

Web www.raamuseum.se

Kultur

ett nöje och ett måste

MUSEITIDNINGEN

Redaktör: Stina Norling, Mellangatan 2, 25270 Råå. Tel 042-26 03 56.

Redigering: Cal Åström. **Redaktionsråd:** Museets idégrupp.

Kallelse till årsmöte

Dags för årsmöte i Raus församlingsgård med ingång från Kielergatan

Torsdagen den 29 mars kl 19.00

Efter årsmötesförhandlingar, rapporter och information serverar vi kaffe och något gott att äta. Föredrag och förtäring: 40 kronor.

Kvällens föredrag: Glimtar från livet till sjöss

Sjökapten Rolf Andersson från Nyhamnsläge har ett mångårigt förflutet på de stora haven. 1938 påbörjade han sin sjömansbana på skolskeppet Abraham Rydberg, en praktfull 4-mastad bark, där många unga män fått sin första utbildning för ett liv till sjöss. Rolf Andersson har skrivit om sina upplevelser på det vackra skeppet och för oss berättar han sin fascinerande historia.

Skolskeppet Abraham Rydberg.